

VÁGÓ IMRE

**ÖNARCKÉP A XX. SZÁZAD
MÁSODIK FELÉBŐL**

**A barcsi Weisz család utolsó
sarjának visszaemlékezései**

Családom valószínűleg az Osztrák Örökös Tartományokból került az országba, a családfa 1850-ig visszavezethető. Jőmagam csak nagyszülők, esetleg dédszülők egy része származási helyéről tudok. Tekintettel, hogy édesapám (Vágó István) és anyai nagymamám (Sas – korábban Stern – Dánielné Pichler Mária) között rokonság áll fent (első unokatestvérek), a családnak 3 ágáról tudok beszámolni. A Pichler ág nevéből két verzió áll fenn. A valószínűbb, hogy II. József korában (amikor a zsidókat német név felvételére szorították), az érintettek a Büchler nevet vették fel. Ezt tévesen Bichlernek ejtették, majd ebből alakult ki a Pichler név, amelyet több másodfokú unokatestvérem, illetve leszármazottai viselnek. A másik – kevésbé valószínű – elmélet szerint az ősök Grazból származnak, ahol rengetegen viselik a Pichler nevet (nem zsidók is). Mindenesetre egy Pichler ág ma is Grazban él (Helmut gyermekei). A Pichler anyai ágon, Janka néni fiaként egy világhírű tudós ősöm is van, Schick Béla gyermekgyógyász professzor, aki a diftéria diagnosztizálására bőr-reakciós módszert dolgozott ki, amelyet a tudomány Schick-próba néven ismer. Schick Bélát ma elsősorban allergológusként tartják számon, a modern allergológia megteremtőjének tekintik a szakemberek, sajnos neve Magyarországon a szűk szakmai körökön kívül ismeretlen.

Ez a Balatonbogláron született tudós azonban csak kisgyermekként élt Magyarországon, bár az I. világháború végéig rendszeresen járt Barcsra Ilus testvéréhez, valamint, ha gyermekbetegség lépett fel, Bécsből eljött, édesapám elbeszélése szerint csak az általa fizetett útiköltséget fogadta el honoráriumként. A 20-as éve közepén Amerikába hívták, haláláig a New York-i Albert Einstein Egyetem Gyermekgyógyászati Tanszékének volt többek között professzora. Az általam átnézett publikációk további egyetemeket is említnek. A Magyar Nemzet 1980. júl. 1-i számában Siló-Seidl György részletes tanulmányt írt Schick Béláról. A Magyar Nemzeti Múzeumban néhány éve nyílt „Tudós Magyarok, akik a XX. századot csinálták” címmel nyílt állandó kiállítás orvosi tablóján néhány sornyi magyar és angol nyelvű leírás Schick Béláról is készült. Balatonboglári szülőházán 1986 óta emléktábla található.

dr. Schick Béla

A Pichler család Zsdála, Perdóc, Berzence, Csurgó, Vízvár, Kapronca környékéről származik, nagyszüleim generációja Barcsra és Nagykanizsára is élt, majd sokan a fővárosba kerültek. Később Európa és Amerika több országába is szétszóródtak. A barcsi ág Pichler Károly, akinek egyik lányának (Aranka) veje, a sokak által jól ismert dr. Zádori László ügyvéd. (Deutsch Magda férje). A 8 testvér között volt egy képfestő is (Pichler Béla). Ezen család egyetlen vészkorszakot túlélő tagja Pichler Ede a háború után Zágrábba került, ahol 1959-ben máig ismeretlen okból tragikus hirtelenséggel hunyt el. (Időben Olaszország déli részére tudott menekülni), Ennek a családnak az utolsó sarja ma Zágrábban él (Eva Pichler), aki a nyaki nyirokmirigyek ultrahangos diagnosztizálása területén az orvostudományok doktora.

A Stern ág (édesanyám apai ága) dédapám vonaláig követve Zalaszentmihályról származik, majd Nagykanizsára kerültek. A 30-as években a Sas névre magyarosítottak. Nagyapám, Stern (Sas) Dániel az I. világháború végén a postavonatot megmentette a Zöld Káder nevű terror szervezet támadásával szemben, ezért halálból, a zsidótörvény miatti nyugdíjazásáig Nagykanizsán egyedül maradt meg a postán zsidó alkalmazottként. Remélhetőleg a Thury György Múzeum munkatársai édesanyám ezen elbeszélését korabeli újsággal bizonyítani tudják. Egyébként nagyapámnak, mint állami tisztviselőnek szavazati joga volt, még az általános választójog 1939-es bevezetése előtt.

Apai nagyapám Harkányból származik, a Weisz család az 1910-es években magyarosította nevét, nagyapám már Vágó Sándorként halt meg. Valószínűleg régóta kereskedők, mindenestre nagyapám már a Barcs, Almás u. 14. sz. alatti szatócsbolt tulajdonosa volt.

Édesapám (1902-1981) már Barcsen született, végig kereskedőként dolgozott.

Nagyapám életében az Almás u.-i üzlet alkalmazottja, majd tulajdonosa volt. Nem tudom pontosan, hogy polgári iskolát végzett-e, mintha úgy említette volna, hogy gimnáziumba járt, de nem érettségizett le. Az üzletről említette, hogy rengeteget árult hitelbe, de örült, ha a könyvelt összegnek a felét végül is megkapta. Egyébként az ő családjának volt az Almás u.-ban egyedül fürdőszobája. Valószínűleg a 20-as évek végén feljavító kúrára két, vagy három hétre Abbáziába tudott utazni, sőt egy hajókirándulás során Velencébe is eljutott. Mivel édesapámat aligha sorolhatom, akkori viszonylagos jómódja ellenére sem a középosztályba, ez az utazás mindenképpen kuriózumnak számított.

A 20-as évek vége felé nősült, felesége régi barcsi család sarja (állítólag cipész család) Schäffer Mária (Manci). Két gyereke született (Zsuzsika és Gyurika), mindketten, édesapám két testvére (Endre, Rózsi), említett felesége és édesanyja a Holocaust áldozata lett, a gyerekek 10, illetve 6 éves korukban.

Ágica

Zsuzsika

Gyurika

Egy harmadik testvére, akinek a nevét valószínűleg viselem, Imre az I. világháború végén, a leszerelés miatti örömeiben az emeletes ágyról leesett és azonnal meghalt.

Édesapám hobbyja a labdarúgás volt. Fiatakorában maga is üzte ezt a sportot, még fotó is van róla. Mesélte, hogy a felszerelést maguknak kellett megvenni. Miután Budapestre költöztünk, az MLSZ-ben társadalmi munkát végzett, csaknem haláláig, az Igazoló Bizottság tagja volt.

A 30-as évek végén már közeledtek a nehéz idők, de a zsidó humor még virágzott. Édesapám szívesen idézte állítólag Gábor Andor egy anekdotáját:

*Mit szól mindehhez gróf Karácsonyi Guidó,
Hogy nagy Oroszországban mindenki zsidó.
Trockijnak neve Bronstein Izsák volt,
Leninnek neve Bernstein Izsák volt.
Nagy Oroszországban furcsa egy ájer volt,
Romanov Miklós az Rosenzweig Mayer volt.*

Az első zsidótörvény 1938-ban lépett hatályba, míg Imrédyt Horthy Hitler előtt szalonképes ürüggyel, egy állítólagos zsidó dédszülő címén menesztette 1939. február 15.-én, ekkor már a második zsidótörvény volt előkészületben.

Erre a szituációra két anekdotával is reagált a zsidó humor, nemcsak szüleim, hanem idősebb zsidó ismerőseim, sőt egy szociális testvér ismerősöm is csaknem azonos szöveggel ismeri a egyik, vagy másik anekdotát:

1./ *Hácha nem tud hahálni*

Tiso nem tud tisálni,

Jaross az egy jar,

Imrédy se gaj

2./ *Egy Róth, két Róth, három Róth*

Ilyen törvény sose vót.

Sej, haj nagy a baj

Imrédy se gaj.

A 40-es évek legelején megemlítem édesanyám későbbi barátnője (Balogh Göczi Bözsi néni) férje, Balogh Pista bácsi, akiről úgy tudom, katonatiszt volt, rendkívül korrekt viselkedését. Édesapámat valaki feljelentette, hogy a BBC-t hallgatja, Pista bácsi előre figyelmeztette édesapámat a várható ellenőrzésre. Édesapám a világvevő rádiót időben el tudta rejteni, mire a csendőrök megérkeztek, csak a néprádiót találták.

A vészkorszak 1-2 hónapos viszonylag könnyebb munkaszolgálattal kezdődött Pécsen, illetve Szigetváron, majd 1942-ben édesapámat az orosz frontra hívták be. Munkaszolgálat, majd a német megszállás után lágerek sokasága: Auschwitz, Leichenitz (Litomirice), Flossenbürg, majd Theresienstadtban 38 kg-mal flecktífuszon átesve szabadult fel. Drezdában egy hadiüzemben SS-be beépített kommunisták könnyítették meg az ott töltött heteket. Kettő ismert nevű munkaszolgálatos társa volt, akit említett. Az egyik egy ismert táncdalénekesnő édesapja, a másik a későbbi munkahelyem (MIGÉRT) elődjének egyik fő részvényese, vagy vezetője, nevére nem emlékszem (a cég: Salgó és Társas Rt.). Útban hazafelé Pozsonynál édesapámat az oroszok kis híján lelőtték. Mikor hazatért, csak a cselédet (Anna néni) találta a lakásban, a jelenlegi polgármester nagymamája hozott részére rendszeresen friss túrót.

Visszaemlékezés szerint anyagilag gyorsan összeszedte magát, néhány évig a Széchenyi utcában – ahol Krausz Gyula fogorvos lakott – tartott fenn üzletet, amely helyén később női fodrászüzlet működött. A lelki traumát talán élete végéig sem tudta kiheverni.

Rengeteget betegeskedett az elszenvedettek után, bár korábban is voltak állítólag egészségügyi problémái. Sokszor kezelték Kaposváron, a Szabolcs u.-i Kórházban, Balatonfüreden, majd az Országos Kardiológiai Intézetben. Kezelőorvosai: Wirth Ferenc (Kaposvár), Strausz Imre (Szabolcs u.-i Kórház), Debrőczy Tibor, Antalóczy Zoltán (Balatonfüred) Rausch János (Országos Kardiológiai Intézet).

Mindkét szülőmre jellemző, de az 50-es 60-as évek fontos történelmi adalékra van bizonyíték. Mindkettőnek lényegesen rokonszenvesebb volt a párt orvosa (Debrőczy), míg fogalmuk sem volt róla, hogy Antalóczy Zoltán a polgári ellenállási mozgalom jelentős személyisége. Mint orvos-tanhallgató, a Szent Imre Kollégiumban 45 zsidó gyereket kezelt, akit ott bűjtettek. Tagja volt az Egyetemi Táncsics Zászlóaljnak is. Édesapámat kb. 1957-ben százalékolták le, de nyugdíjasként továbbra is dolgozott a Somogy-megyei Vas és Műszaki Nagykereskedelmi Vállalatnál anyagbeszerzőként. Itt 1949 után, mint utazó dolgozott, ami alapján a megye szinte összes kereskedőjét ismerte. 1961-es Budapestre történt költözésünk után anyagbeszerzések által tett szívességek sorozata, az MLSZ-ben végzett, már említett társadalmi munka, futballmérkőzésekre való járás

(főképp MTK meccsek), valamint színházak jelentették számára a pozitív oldalt, bár Barcsról sohasem akart elköltözni.

Szüleim 1959-ben, Dömösön

Édesanyám későbbi (édesapám halála utáni) elbeszélése szerint édesapám szinte kívülről tudta az Ember Tragédiáját, nagyon szerette az akkori idők kabaréját (Salamon Béla, Kellér Dezső generáció).

A 70-es évektől agyérelmeszesedés is fellépett, az amúgy is fennálló szív- (egy ritka betegség: kettős aorta vitium) és idegrendszeri problémák mellé. Hosszú szenvedés után 1981. febr. 26-án hunyt el.

Édesanyám Stern (Sas) Szidónia (1908-1999) Csáktornyan született, majd egész kis korában Nagykanizsára került. Két testvére volt (Magda és Rózsa Emma, utóbbi Balogh Dezső iskolaigazgatóhoz – Felsőkereskedelmi Iskola – ment férjhez. Itt született egy kislány (Balogh Ágica, aki 4 éves korában vált a Holocaust áldozatává). Édesanyám polgárit, illetve kereskedelmi iskolát végzett, az akkori oktatási rendeletek útvesztőjében tanulása vakvágányra siklott. Elhelyezkedni sem tudott Nagykanizsán. Két testvére Pécsen tanárképzőt végzett, de ők sem tudtak megfelelő álláshoz jutni. Emma nagynéném a Felsőkereskedelmi Iskolában tanított, de mellette gyerekeket korrepetált, Magdus a nagykanizsai Zsidó Elemi Iskolában tanított, Csáktornya visszaszatolása után járt oda zongorát tanítani. A két anyai nagynéném munkájáról a visszaemlékezések ellentmondásosak. (Mindkét szülő – anyai nagyszüleim –, testvére a vészkorszak áldozata lett).

Édesanyám az eltelt időben zongorázni tanult (persze nem tanárral), sokat olvasott, kedvenc írói Thomas Mann és Anatole France voltak. Egyébként édesanyám a nagy rokonság miatt (Pichler-ág) sok időt töltött Barcsen. A Stern, majd Sas család „társadalmi állásához képest szegény” bizonyítványt kapott. Édesanyám elbeszélése szerint egyetlen télikabátja volt, nagyapám egy szem öltönnyel rendelkezett, anyai nagyszüleim kénytelenek voltak kosztos diákokat tartani. 1939-ben került édesanyám a Szabolcs u.-i kórházba. A Weiss Alice néven, a csepeli gyáróriás tulajdonosának felesége által alapított szülészeten szerzett gyerek- és csecsemő-ápolási képesítést, majd a bőrgyógyászat ambulanciáján dolgozott Liebner Ernő rendkívül ismert bőrgyógyász mellett, de sokat dolgozott fekvőbeteg osztályon, éjszakás nővérként is.

1941 nyarán zajlott le a KEOKH által szervezett Kamenyec-Podolszkij deportálás, amely során mintegy 20.000 embert, idegen állampolgárságra hivatkozva, kiszállítottak az országból, túlnyomó részüket agyonlőtték

Édesanyámnak ebben az időben a Mexikói úti zsidó gyermekotthonban kellett vigyázni az ott tartózkodó gyerekekre, akiket Garanyba, majd Kamenyec-Podolszkijba kívántak szállítani. Ekkor került kapcsolatba édesanyám az iparmágnás legkisebb lányával, baroness Weiss Edith-tel, aki a mentésre magánvagyonából 1 millió pengőt adományozott. Mindent elkövetett a szóban forgó gyerekek megmentése ügyében (édesanyám elbeszélése szerint ezúttal csak részben volt sikeres az akció). Az egész mentési folyamat, a megszököttek, vagy a deportálás leállítását követően itthon maradottak beilleszkedési folyamatának irányítása Slachta Margit és Weiss Edith közös munkájának eredménye. Egy szociális testvér ismerősöm az 1 millió pengő adományról dokumentummal is rendelkezik. Egyébként édesanyámnak fogalma sem volt róla, hogy Slachta Margit embermentő akciójában vesz részt. Erről az emberieség csú-

csán álló személyről édesanyám csak évekkel később hallott, sajnos a Rákosi-rendszer által bemocskolt jelzőkkel.

Ebben az időben édesanyám rengeteg barátnőt szerzett, akik közül nem egy korábbi meggyőződés, vagy a Holocaust borzalmai miatt, mint a kommunista propagandát elhívó őszintén jobbat akaró személyek voltak, mint ő maga is.

Baráti köréből megemlítem Vásárhelyi (Weisz) Aranka bőrgyógyászt, egyetlen orvos barátnőjét, akinek édesapja Hódmezővásárhelyen Cseszkó művésznéven országosan ismert népi iparművész volt. Megemlítem Kádár Róbertné Sándor Etelkát, akit strúma-műtétje során, mint páciens ismert meg, aki valószínűleg a fogyatékosok foglalkoztatásának országos megszervezője volt az 50-es évek közepétől kezdve, mint az Egészségügyi Minisztérium Szociálpolitikai Főosztályának vezetője. Ennek a kapcsolatnak köszönhetően 1962-ben egy életre szóló segítséget kaptam. Nem véletlen, hogy a legtöbb kutatást személye ügyében folytattam, pláne, hogy 2006-os év a centenáriuma (nekem az érettségi 40. évfordulója), 2007-es az esélyegyenlőség éve, jómagam épp 45 éve kaptam az óriási segítséget.

Édesanyám a vészkorszak alatt csillagos házban volt, majd a nyilasok a KISOK pályára vitték, ahonnan egy emberségesebb pártszolgálatos a sötétség leple alatt elengedte, később a Wesselényi utcai gettókórházban dolgozott. Itt is szerzett sok barátnőt, köztük egy kiváló hegedűtanárnőt emelek ki. Minthogy családjából senki nem élte túl a vészkorszakot, egy évig még a Szabolcs utcai Kórházban dolgozott, majd, 1946 júliusában édesapámmal Barcson házasságot kötött, azonban célját nem adta fel, hogy Budapestre visszakerüljön.

Innentől már jómagam is bekerülök a képbe. 1948. január 5-én születtem. Édesanyám – a fent már említett ellenjavallatok miatt – Ligeti Magda freudista pszichológusnőtől (akit a Szabolcs utcai Kórházból ismert), kért tanácsot, attól félt, hogy „mongol-idiótaként” (Down-kór) jövök a világra, e tekintetben az orvosnő megnyugtatta. Bár beszélgetésüket édesanyám és anyatejjel engem ellátó, ma Kaposváron élő K. Rózsi néni visszaemlékezése alapján rekonstruálni nem tudom, véleményem szerint elsősorban édesapámtól örökölt egészségi állapotom összefüggésben lehet mind szüleim közötti rokonházassággal, mind azzal, hogy a Holocaust következményével történt szembesülés traumája (teljes család elvesztése, kb. 1945 kora nyara) és fogantatásom között még két év sem telt el. Iskoláskor előtt még több betűt nem tudtam kimondani (ö, ü, s, ty). Édesanyám Roboz Pál gyermekorvoshoz, majd a direkt problémámra szakosodott Esztergomi Emilné, Mikó Eszter (édesanyám még felnőttkoromban is gyakran hivatkozott rá) gyermek-pszichológushoz vitt, ennek eredményeként Barcson iskola előtt és talán I. osztályban Kiss Albertné (Teri néni) korrepetált, aki egyébként a barcsi zeneiskola egyik alapítója, majd 1961-ig szolfézs tanárom volt. Érzelmileg közel áll hozzám I. osztályos tanítónőm, Bán Sári néni, aki írni-olvasni megtanított. Később nem szorultam korrepetálásra, sőt VII. osztályban tavasszal Bérczi István magyar tanárom, mint úttörővezető megbízott nyelvtanból bukásra álló gyerekek tanítás előtti korrepetálásával. Az eredmény nem maradt el, a mai napig ez maradt életem legnagyobb sikerélménye. Sajnos erre már egyetlen egy barcsi személy (akikkel találkoztam) emlékszik.

Emlékezetem szerint abban az időben Barcson igazi falusias hangulat volt. Reggel a csordás a teheneket, majd a kanász a disznókat hajtotta ki a legelőre, kora este ellenkező volt a menetrend. Gyerekek esténként együtt játszottunk az utcákon. Jómagam a hintát szerettem legjobban (egyres visszaemlékezések szerint ott gyönyörűen énekeltem). Társasjátékok közül a *3 követ* és a *sántikát* emelem ki. Természetesen sokat játszottam a homokban, még akkor is, amikor már középisiskolás koromban néhány hetet lent töltöttem. Édesanyám itteni legjobb barátnője Francsics Manyi néni és a már említett Balogh (Göczl) Bözsi néni volt, előbbi gyerekei voltak a legjelentősebb és legkorábbi játszótársaim. Téli időszakban természetesen sokat szánkóztunk, élmény volt az úton a csilingelő szánokat látni, amelyek a nyári időszak

lovasszekereit pótolták. A gépjárműforgalom jelentéktelen volt (1-2 orvos és 1 ügyvéd), volt néhány motorkerékpár, élvezetet okozott, amikor valaki azon elvitt egy szakaszon. Kerékpárral jómagam is közlekedtem, a harmadik szomszédom Góczán bácsi tanított meg kb. 10 éves koromban biciklizni. Édesapám vett kerékpárra felszerelhető Dongó segédmotort, ez volt abban az időben szinte az egyetlen motorizált, nagyobb tömegekhez eljutó közlekedési eszköz. A fő utca is egész másképpen nézett ki. A járdát árok választotta el az úttesttől, amit rengeteg vadgesztenyefa szegélyezett, a felszedett vadgesztenyével mi gyerekek sokat játszottunk.

Ideje visszatérni a kronológiára. Valamikor másfél éves koromban a BCG-oltástól vagy fél éves gyerekkori tüdőbnc-t kaptam, a paralízis kivételével az összes gyerekbetegségen átestem.

Óvodába a Széchenyi közbe jártam, óvónőm Benkovich Lászlóné Nagy Angella (1921-2007) volt, aki 1939-ben végzett Óvónőképzőt, ahol már Kodály módszerrel tanult. Lánya elbeszélése szerint a diplomát személyesen Kodály Zoltán adta át részére. 1956. szeptember-október folyamán kötelező pedagógus továbbképzésen vett részt, többük a Petőfi-kör vitaestjein is. Október 22.-én küldték haza, a tanfolyam befejezése előtt. Mivel a forradalom alatt élményeiről nyilvánosan beszámolt, emiatt az év végén családjával együtt Komlóra száműzték. 1961-ben Alsóbélatelepen családjával többször találkoztunk, édesanyámmal „Angyal néni” jó kapcsolatot ápolt. Ekkor férje már nem élt, aki második osztályban volt tanítóm.

Meg kell említenem, hogy édesanyám erősen kommunista szellemben nevelt (később ennek dacból adódó reakciója sok családi konfliktus forrása volt). Kezdetől fogva édesanyám azt állította, hogy egy kommunista szinte emberfeletti lény. Igaz hasonló nézetű barátnői nem karrieristák, hanem puritán életűek voltak. Édesapám szeretett volna őseim hitére nevelni, édesanyám azonban még a körülmételést és a Hitközségbe történő nyilvántartásba vételt is ellenezte.

Származásomat is titokban tartották, az egyik szobában volt Zsuzsika testvéremről egy színes kép, csaknem 8-10 éves voltam, amikor megtudtam, hogy ő kicsoda. Édesanyámnak Berzen-cén volt egy varrónője, Csonka Ilona (a tudósnek szegről-végről rokona), akinek édesanyja elvállalta a nagymama szerepét, ezt éppúgy elhittem, mint a Mikulást.

Ilyen szellemben érthető, hogy 1956 részemre nem volt pozitív élmény. Legbugrisabb osztálytársaim lezsidóztak, innen tudtam meg származásomat. Édesanyám évtizedekig hivatkozott Laufer Feri bácsi által valószínűleg a szolnoki pályaudvaron látott felíratra:

„Ne félj Itzig, nem viszünk Auschwitzig.”

Tanításon kívül szüleim az udvari kapun kívülre nem is engedtek. Nem csoda, hogy 1956 objektív megítéléséig csak 1989-ben a Tien an Men téren történtek után jutottam el. Hozzáteszem, hogy 1968-ban a Prágai Tavasszal szimpatizáltam, igaz itt Gomulka állítólag Brezsnyevék inváziója után azt mondta Dubčeknek, hogy megmentettelek benneteket a cionizmustól. Úgy látszik, hogy az 1968-as Csehszlovákiában nem voltak antiszemita megnyilvánulások. Ezt erősíti, hogy 1970-ben Trecsénteplicen egy idősebb kassai zsidó nő a Prágai Tavaszról rendkívül pozitívan nyilatkozott (azt tapasztalta, hogy az emberek fellélegeztek egy embertelen rendszer remélt bukása okán, szinte mindannyian – nemzetiségtől függetlenül – egymás nyakába borultak).

Emlékszem a forradalmi események utáni áramszolgáltatási zavarokra (ezt szüleim „kiesett egy fázis” kifejezéssel magyarázták). Nagy áruhiány volt, különösen húsból.

Édesapám nem egyszer tett szívességet Kaponai Miska bácsi hentesnek, ezáltal sikerült húsáruhoz jutni. Csirkét tartottunk, néha disznót is. Volt, hogy vajat Kaposvárról kellett hozatni, mivel a Dunavári üzletbe hetekig nem jutott el az általunk sokat fogyasztott termék. Barcsen általában disznósírral főztek, szüleim hamarosan átálltak az olajra, különösen, amikor 1957-58

téli szünetében sikerült édesanyámmal Zágrábba (Pichler Ede rokonunk meghívólevelével) eljutni, ott tájékoztatták édesanyámat, milyen veszélyes a disznózsír. Jellemző a 10 éves gyerek érdeklődésére, élményként a Trg Republik (ma Jellasic tér) egyik épületén látott INTERPUBLIC nevű cég fényreklámja tetszett legjobban, ahol egy bagoly a szárnyát fel-le emelte.

A három, Barcson töltött felső tagozatos év volt talán életem legszebb időszaka. Sikerült igazi barátokat szereznem, sajnos a legjobb (Király László), aki 1961-ben Alsóbélatelepen két hétig nálunk volt vendégségben, már nem él. Már említettem a legnagyobb sikerélményemet, de hozzáteszem Pálos József tornatanárom szerepét is. Velem – mivel tornából kirívóan gyenge voltam – egyénileg foglalkozott, a mászókulcsolós kötélmászást olyan jól megtanította, hogy még középiskolában is hasznát vettem.

Elég kiskoromtól jártam zeneiskolába, Barcson Kiss Albertné (Teri néni) egy kiváló szolfézs tanár volt, édesanyámon kívül neki köszönhetem a komolyzene szeretetét, amely a mai napig nem szűnt meg. Zongorázni – édesanyám egy budapesti zenetanár ismerősének képességem túlértékelése miatt – hetente Kaposvárra jártam Harsányi Miklós nevű Zeneakadémiát végzett tanárhoz. Itt már látszott a tényleges tudásom, a ritmusérzésem különösen rossz volt (ennek később a táncban is erősen éreztem hátrányát). Igaz egy megyei általános iskolás zongoraversenyen.

Kaposváron a bíróság melletti zeneiskolában Schumann Jugendalbumából „Az első bánat” darabot állítólag kitűnően játszottam, állítólag ezen műveknél a ritmus nem játszik elsőrendű szerepet. Jellemző a korra (50-es évek vége), hogy mind oda, mind vissza személykocsikká alakított marhavagonokban utaztunk.

Nyarakat sokáig Alsóbélatelepen töltöttük, a Bözsi-lak nevű villát béreltük. Ottani szomszédunk, Pavlovsky Béla bácsi gyerekeinek villanyvonata volt a kedvenc játékom.

A villa eladása után SZOT, vagy édesapám vállalatának üdülőjében nyaraltunk (Siófok, Dömös). Az utolsó Barcson töltött nyári szünet a paralízis járvány miatt pánikban telt el. Amíg szüleim Kaposvári ismerőse, Frankl József bőrgyógyász az utolsó Salk-oltást be nem adta, szüleim a kapun sem engedtek ki. Később a tanév alatt mindenki kapott Salk-oltást (én egy pluszt), majd Sabin-cseppeket.

1961-es év nagy fordulópont és megrázkódtatás volt életemben. A házat (Somogyi Béla u. 14.) megvette a Pécsi Vízügyi Igazgatóság helyi szakaszmérnöksége, aki javára édesapám egykori üzletét, „első szobá”-nak nevezett általunk használt lakószobát és egyes gazdasági épületi helyiségeket a Rákosi rendszerben az állam elkobozta. A szakaszmérnökség egykori dolgozója visszaemlékezése szerint annak vezetője (Molnár) és édesapám jó viszonyban volt, az általunk nem használt helyiségeket megegyezés alapján („gentleman agreement”?) a víz-ügyesek rendbehozták, édesapám az általunk is használt szobát vendégszoba céljából bocsátotta rendelkezésükre, ez állítólag 1955-ben történt. Mivel édesanyám a rendszerváltozás után egyetlen lépést sem tett az ingatlan kárpótlás ügyében, a visszaemlékezésnek minden bizonnyal van alapja. A 140.000.- Ft vételárért a fővárosban egy 54 m²-es lakást sikerült venni a város egyik legforgalmasabb, legzajosabb részén, ahol mindmáig lakom (leszámítva esküvő utáni 8 évet – 1973-81 –, amikor anyósomnál zsúfolódtunk össze).

Mivel a barcsi házat el kellett hagyni, az új lakás még nem volt kész, tanév végétől 1961. augusztus végéig Alsóbélatelepen laktunk, a Kóra családtól béreltünk két és fél hónapra villát az ottani Népbolt és a Mária-pihenő nevű villa között. A tanév előtt néhány nappal költöztünk a már említett lakásba.

Édesapám a kaposvári, majd a zalaegerszegivel egyesült Somogy-Zalai megyei Vas és Műszaki Nagykereskedelmi Vállalatnál anyagbeszerzői állását Budapesten is fenntartotta (egy

nyugdíjas csak egy mellékállást vállalhatott), édesanyám többek között a Barcsi Fűrészüzem anyagbeszerzőjeként tevékenykedett, kb. a 80-as évek elejéig, édesapám nagyobb szakértelme miatt sokat besegített. Édesanyámnak nehézséget jelentett, hogy megszakítás miatt az ápolónői éveket nem számították be nyugdíj szolgálati időnek, csak akkor tudott nyugdíjba menni (talán a 70-es évek eleje), amikor a rendeletet annyiban enyhítették, hogy a gyereknevelés miatti nem munkaviszonyban töltött éveket már nem szankcionálták, mint megszakítás. Sajnos ennyivel nehezebb volt a megélhetés a fővárosban, mint Barcsen.

Az első Budapesten töltött hetek még élmény volt (kivilágított nagyváros, ahol korábban csak néhány napot töltöttem), hamarosan jöttek a problémák. A IX. kerületi Knézits u.-i Általános Iskolában végeztem el a VIII. osztályt, amely földi pokol volt részemre. Az osztálytársaim (vagány ferencvárosi gyerekek, köztük lumpenivadékok is) nem fogadtak be, rendszeres volt a testi bántalmazás. Három tanárról is rendkívül rossz a benyomásom. Sem a falusi, sem az etnikai származásom nem volt jó ajánlólevél. Tornából megbuktattak, egy protekció (édesanyám már említett barátnője, Kádár Róbertné) segítségével sikerült gyógytornára kerülni, ami már nem volt az iskola hatáskörében.

Ebben az iskolában tanított (engem sajnos nem), sőt úttörővezető is volt Gönczi Péterné, aki barcsi származású, édesapám vele és férjével is jó viszonyban volt (férjével, a labdarúgással kapcsolatban tartott fenn baráti kapcsolatot). Sajnos részemre nem tudott semmiféle segítséget nyújtani.

Még megemlíthetem, hogy a más iskolából odakerült énektanárnővel osztálytársaim egy része gyalázatosan bánt.

Hogy a kerületből megszabaduljak (nehogy a középiskolát is a VIII. osztályhoz hasonló körülmények között kelljen elvégezni), ugyancsak az áldott emlékü Kádár Róbertné segítségével az V. ker. Kossuth Zsuzsa Gimnáziumban folytattam tanulmányaimat, illetve érettségiztem, nem is rossz eredménnyel, bár a matematika és orosz korrepetálás szüleimnek nem kis pénzébe került. Egyedül énekből voltam végig 5-ös (pedig középiskolai tanárnőm Virág Endre orgonaművész felesége volt). A később hobbimmá vált történelemből csak az érettségi során „ugrottam ki”. Szerencsémre ebben a gimnáziumban a mienk volt az első koedukált évfolyam, voltak zsidó osztálytársaim is (Lipótváros), itt már nem kellett testi bántalmazástól tartani.

Zenetanulmányaimat folytattam, de a Hadháziné Bíró Katalin vezette IX. kerületi zeneiskolában Fendlerné szolfézsóráján és Várad Istvánné zongoratanárnál nem tudtam „labdába rúgni”. Édesanyám egy irreálisan magas színvonalú, zenei gimnáziumra előkészítő helyre rakott be, ahol nem érhettem el eredményt. Miután a középiskolában matematikából meg akartak buktatni, zenetanulásomnak vége lett.

1966-ban – igaz, szüleim nagy anyagi erőfeszítése árán – Budapest egyik patinás gimnáziumában jelesre érettségiztem. (Mivel matematikából és fizikából – sőt a nem érettségi tárgyként választott oroszból – egész utolsó tanévben heti háromszor jártam korrepetálásra, az eredmény irreális). Ebből az iskolából került ki Bodnár Erika, Kudlik Júlia, Dömötör Tekla, Hollán Zsuzsa, Venczel Vera, Surányi György és ki tudja hány híres ember.

Politechnika tanárommal (talán III. évben) volt egy korra jellemző konfliktusom, míg osztálytársaim különféle egyetemi, főiskolai terveiket adták elő, jómagam üzleti eladót emlegettem (31 évig csaknem hasonló munkakörben dolgoztam), ezért „szégyenpad”-ra ültetett. Annak idején édesapám is megvetően beszélt a „kereskedősegéd” munkaköréről, viszont megjósolta, hogy szürke tisztviselőnél nem viszem tovább. Ez tényleg bevált.

Barcsen érettségi után Balogh Bözsi néninél töltöttem egy hetet, majd Barcsra legközelebb 1976-ban kerültem, már nősülésem és fix munkahelyem idejében, a benyomás meglepő volt. Nemcsak a sok új ház és az urbanizáció lepett meg, csodálkoztam, hogy egyetlen egy barom-

fit sem láttam az udvarokban (gyerekkoromban nem volt ház tyúk, kacsa, vagy liba nélkül, sőt az utca is tele volt velük).

Ezután hosszú ideig nem jártam Barcsra, egyéb dolgok miatt nem jelentkezett nosztalgia.

2004-ben, persze azóta életemben már sok minden történt (szüleim már nem éltek, munkahelyemet 31 év után vesztettem el). Holocaust mártírünnepségre jöttem le, mivel két féltestvér, egy apai nagymama és egy nagynéni a veszteségem. Ekkor igen erős lett a nosztalgia gyerekkorom színhelye után, következő évben, két ízben is itt jártunk: hat, majd tizenkét napot töltöttünk el. A gyerekkoromban nem látott környéki helyeket sikerült Bagi Bori néni (legjobb gyerekkori barátom nővére, nyugdíjas magyar-történelem tanár) készséges segítségével megtekinteni (Babócsán nárciszkert, Máriagyűd, Villánykövesd, Palkonya).

2006-ban ismét itt jártam, ekkor érett be másfél éves munkám, Horváth Béláról írt (Rózsás Mártonnal közös) cikk és az emléktábla avatás. Baloldali ismerőseim ezt származásom miatt nem jó néven vették, főleg az utóbbit. Horváth Béla nemzetközi hírű szemészprofesszor, akit a második világháborús (és az azt közvetlenül megelőző időszakban folytatott) tevékenysége miatt 1948-ban Barsra száműzték a környéken dúló trachoma járvány leküzdésére.

Bár az emléktábla kivitelezésében semmilyen szerepem volt, az egész ügy saját ötletem.

Úgy érzem, azzal tartozom lelkiismeretemnek, ha a nekem rengeteget segítő, mára teljesen feledésbe merült Kádár Róbertné (aki erősen baloldali nézetű) is megjelentetnek egy írást, amely két év sikertelen próbálkozás után ezen tanulmány 2. sz. függelékében – bár az aktuális kerek évfordulót és az esélyegyenlőség évét figyelembe véve megkésve, de – megjelenik.

2006-ban még egy nosztalgiahelyre eljutottam (Berzence), ahol ismét Bori néni segítségével a falu meglehetősen jelentős egyházi nevezetességeit sikerült megtekintennem, a helyi plébános magyarázatával. Most több mint 40 évről kell beszámolni, de ezt igyekszem a legfontosabb eseményekre szűkíteni, lehetőleg azokra, amelyek történelmi vonatkozásúak. Úgy érzem, részletek és háttér egy külön pszichológiai tanulmányt tennének ki.

Érettségi után a középiskolás pályaválasztási tanácsadó egyik javaslata alapján nyomdaipari tanulóknak (kéziszedő) mentem. Ezt az üzemcsarnokban uralkodó szívatások, antiszemita légkör miatt egy és negyed év után abbahagytam.

Vágó Imre

A tanműhely vezetőjével és az elméleti tanárokkal egyébként semmi problémám nem volt. 1967. kora őszén felvettek az Országos Orvostudományi könyvtár 2 és fél éves esti-levelező középfokúnak minősített (tanítóképzővel egyszintű minősítés) szaktanfolyamára, amelyet 1970-ben fejeztem be kitűnő eredménnyel. Mellette hivatalsegédi munkát végeztem. Még 1967-ben kivizsgálásra került sor, mert a nyomdaipari időszak alatt ismét jelentkeztek a Budapestre történő költözkéskor már fellépett pszichés tünetek, szervi bajt ekkor sem találtak, ekkor jártam több mint fél évig Ligeti Magda freudista pszichológusnőhöz, akivel nem voltam megelégedve. Az akkor tiltott psycho-analízist még nyugdíjasan, lakásán sem merte elvégezni, a kapott tanácsok egy része bizonyult csak helyesnek. Ez szüleimnek – mivel akkor minimális keresetem volt – nem kis pénzébe került.

1967-ben érdekes volt a hatnapos háború visszhangja. Még a nyomdában is elhallgattak a legnagyobb antiszemiták, szüleim nem egy meggyőződéses kommunista barátai egész mást mondtak, mint a médiák.

1968-ban tetszéssel fogadtam a „Prágai Tavasz”-t, majd felháborodva annak brutális leverését. Az akkori munkahelyem igazgatója még azt is elnézte, hogy irodájában egy kolleganőmmel a Szabad Európa Rádiót (SZER) hallgatjuk, az emberek nyíltan beszéltek nem éppen a moszkvai recept szerint.

1969. október 1-jén felvettem a keresztség és első áldozás szentségét. Az első impulzus még középiskolában volt, amikor Platónt tanultuk, a marxista tankönyv magyarázata ellenére érdeklődést mutattam az idealista világnézet iránt. Míg politikai nézetem, amelyet szüleimtől kaptam, megmaradt baloldali a mai napig, de az ateizmusnak már középiskola alatt vége lett.

Az útkeresés különféle vargabetűk után, amit „Gondviselésnek” is nevezhetnek, a fenti időpontra érett be. Megemlítem, hogy 2-3 héttel az esemény előtt, Vásárhelyi Aranka ismeretése révén (aki már több ízben vitt különféle orvoshoz, áttételesen a könyvtári tanfolyam is az ő segítségével) néhányszor voltam P. P. pszichológusnál. A gyakorlati életben sokkal reálisabb tanácsot kaptam, mint Ligeti Magdától, bár az ajtajára „pártmegbízott” felirat volt feltüntetve, semmi kifogást nem emelt tervezett lépésem ellen. Őt ismerő nyugdíjas tanárnő (Gyógypedagógiai Főiskolai Kar) ezen nem lepődött meg, ismert volt a rendkívül toleráns magatartása. Másutt hallottam, hogy egyetemi tanítványai rajongtak érte.

1970 elején a sikeres államvizsga után az Országos Traumatológiai Intézetben könyvtárosi állást ajánlottak fel, amelyet a megalázó fizetés miatt (hivatalsegéd 1.150.- Ft – helyett 1.200.- Ft) elutasítottam, amely családi botrányhoz vezetett. Csak az év májusában sikerült minimális igényemnek (1400.- Ft) megfelelő álláshoz jutnom a Konjunktúra és Piackutató Intézetben, igaz csak ügyviteli alkalmazott beosztásban. Innen 4 hónap múlva kirúgtak, pedig utólag kiderült, hogy édesapám egy Belkereskedelmi Minisztériumban levő főosztályvezető (aki ráadásul barcsi származású) ismerőse közvetlen főnöknőmmel jó viszonyban van. Az indok, hogy szabad időmben túl lelkesen néztem a német nyelvű nyugati újságokat, az MTI bizalmas tájékoztatókat (a „Kétezer szót” is tartalmazó példány a raktárban sem volt megtalálható), időnként szétszórt voltam.

Könyvtárban többet nem tudtam elhelyezkedni, 1970 novemberében – az utcáról – felvettek a MIGÉRT-hez ügyviteli alkalmazottnak, majd rövidesen áruforgalmi előadó lettem 31 éven keresztül. A minimális igényemet megkaptam, az elsőként bizalmatlan főnöknőm, aki nem zsidó, 1-2 nap után már azon ténykedett, mit lehet belőlem kihozni. 10 éves főnöksége idején nagy imázst teremtett részemre, két kiváló dolgozó kitüntetést szerzett, nyugdíjba vonulása után még 21 évig ment a szekér. Érdekes, hogy fix munkahelyet egy nem zsidó főnöknőm szerzett (sőt a mostanit is), etnikai testvér főnökeimről (az Akadémiai Nyomda egyik vezetőjét leszámítva) nincs jó tapasztalatom.

1972 áprilisában eljutottam egy kéthetes olasz-francia útra, a fő cél Lourdes, a Franz Werfel általi regény által is közismert (Bernadette) híres zarándokhely volt. A 119.- USD költpénz (nem mertem illegálisan pluszt vinni) csak egyetlen egy múzeumlátogatást tett lehetővé Toulouse-ban. Nagy élmény volt Marseille-ben maga a városkép, mintha Babits verse eleve nedett volna meg.

Frankhon. Vidám, könnyelmű nép.

Mennyi kirakat, mennyi kép.

Mekkora nyüzsgés, mennyi hang:

Masina, csengő, kürt, harang.

A jelenlegi feleségemmel 1972 szeptemberében ismerkedtem meg, édesanyám egyik barátja révén (Philipp Ilona – 1911-197?, aki a Közgazdasági Egyetemen volt történelem tanár, 1935-ben a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészkarán doktorált földrajzból, mint főtárgyból, ókori történelemből és csillagászatból, mint melléktárgyból. Egyik közös barátnő-

jük, Sági Erzsébet egész kiskoromban Barcsón rám is vigyázott, majd az USA-ba került). A polgári esküvőre 1973. március 17.-én került sor, feleségem esküvői ruháját Kádár Róbertné Erzsébet nevű nővére (aki kiváló varrónő volt) készítette. A szülők hozzáállása miatt az egyházilag több mint egy év múlva, ún. „sanatio” nevű eljárással került a polgári esküvő visszamenőleges hatállyal érvényesítésre (szertartás nem volt). Gyereket nem mertünk vállalni genetikai okok miatt, csak azt sajnálom, hogy nem jutottunk el Czeizel Endre professzorhoz, aki a végső szót kimondta volna.

1975-ben egy matematikával, statisztikával nehezített tanfolyamot (középfokú anyaggazdálkodás) kellett egy rendelet alapján elvégezni, ami egy szerencsétlen nyaralás és dugába dőlt vállalati lakásakció (amely részleteit ma is csak pletykaszinten ismerem) idegösszeroppanáshoz vezetett. 1976 nyara óta csak altatóval tudok aludni. 1979-82-ig felsőfokú külkereskedelmi áruforgalmi tanfolyamot végeztem el (nem volt matematika), 1991 és 1996 között német alap-, majd középfokú vizsgát tettem le.

A MIGÉRT-es idők alatt, bár lakásproblémám, édesanyám 1999. júniusi haláláig nem oldódott meg. Főleg a szovjet blokk országaiba sokszor utaztunk, a volt NDK-ban és Zakopaneban csereüdülési lehetőség is volt. SZOT, és vállalati üdülési lehetőséget is sokszor igénybe vettünk, főképp szezonon kívül.

A rendszerváltást érdekes módon éltük meg. 1989-ben a Brünni Vásáron voltam hivatalos kiküldetésen (inkább jutalom), a város egyik templomát nézve beszédbe elegyedtem egy félig cseh, félig olasz fiatal diáklánnyal, aki arra a hírre, hogy Magyarországról jövök, a nyakamba borult. Nagyon meghatóan éltük meg a Nagy Imre temetést, majd decemberben Bukarestért izgultunk. Édesanyám, Gimes Miklós feleségét (Földes Alíz) ismerte, bizony a látványon megrendült.

Ekkor kezdtem el foglalkozni méltatlanul elfelejtett személyekkel, élén Slachta Margittal, akiről 1984-ben szereztem először tudomást, hogy üldözöttek tömegeit mentette. Az ÉS-ben egy kevésbé jól sikerült figyelemfelhívó cikkem is megjelent 1990 elején. A kapott csekélyke honoráriumot egy Slachta Margit emléktábla elkészítéséhez ajánlottam fel, amely néhány év múlva a Thököly út 69. szám alatt (Stefánia út sarok), a Szociális Testvérek Társasága egykori anyaházának épületén felavatásra került, majd emlékünnepe is volt. 1990 év végén a „Hívő Szocialisták” Fórumán egy előadásra is sor került, Gergely Jenő és Vadász Ferenc mellett én is felszólaltam Slachta Margit parlamenti felszólalásairól, valamint idéztem Zilahi Lajos „Híd” című folyóiratból (1943. október 15. – Az európai szellem szolgálatában), valamint Katona Jenő szerkesztette „Jelenkor” címűből (Zord idők, 1944. január 1.), ezekre a Slachta monográfia írója alaposan felkészített. Ekkor reménykedtem egy baloldali keresztényszocialista párt létrejöttében, sajnos Giesswein Sándor eszméjét nem kívánja senki sem követni. Édesanyámnak mindkét lépésem imponált, Slachtáról újságokban megjelenő cikkek sokasága megváltoztatta álláspontját a Ligeti-Slachta konfliktushoz képest. Bár édesanyám haláláig megmaradt ateista, az egyházzal sosem volt jó véleménye, a boldoggá avatáskor Apor Vilmos püspökről pl. pozitívan nyilatkozott. Sajnos, Salkaházi Sára boldoggá avatását –, aki közismerten „zsidosorsban osztozott” – nem érte meg.

A rendszerváltás első örömeit követte feleségem munkahelyének elvesztése, az új eléggé felbolygatta a családi életet, 2004-ben nyugdíjba ment. Engem több mint 10 év bizonytalanság után majd a MIGÉRT-től 2002 elején rúgtak ki, szerencsére márciusban már el tudtam helyezkedni.

Ezen tanulmányommal szüleimtől, baráti körétől szerzett információkat, saját tapasztalataimat szeretném az utókornak megmenteni.

* * *

Felhasznált forrásmunkák:

(több életrajzhoz és alpmunkához)

Antalóczy Zoltán: Egy klinika élete a Rákosi korszakban.
Emlékeim a Haynal Klinikáról
Bp. 1997. Heraldika

Balla Dezső: A Weiss család szerepe Csepel történetében.
Budapesti Helytörténeti Emlékkönyv, Bp. Honismereti Társaság, 2006

Balogh Andrea Johanna: AZ OGYK története
Bp. Orsz. Gyógyintézeti Központ, 2004

Bertényi Iván – Gyapai Gábor: Magyarország rövid története
Bp. 1992. Maecenas

Biblia

Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás
Bp. 1976. Szent István Társulat Apostoli Szentszék Könyvkiadó

Erdélyi Lajos: Erdélyi Lajos interjúja Mauthner Gabriellával
Múlt és Jövő folyóirat 2000/3-4

Új Magyar Életrajzi Lexikon I-V.
Bp. 2004. Magyar Könyvklub

Kapronczay Károly – Tóth Magda: Magyar Orvoséletrajzi Lexikon
Bp. 2004. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó

Kik voltak ők?

Nemzetközi Zsidó Életrajzi Lexikon
Bp. 2004. Horák Magda – Simonyi Pálné

Majsai Tamás: A kőrösmezei zsidódeportálás 1941-ben
A Ráday Gyűjtemény évkönyve 1984-85 Bp. 1986.

Mészáros István: Prímások, pártok, politikusok, 1944-1945
Adalékok a Magyar Katolikus Egyház XX. századi történetéhez.
Bp. 2005 Szent István Társulat Apostoli Szentszék Könyvkiadó

Mona Ilona: Slachta Margit
Bp. 1997. Corvinus

Nemzetgyűlési Napló 1947. VII. 24.

Száraz György: Egy előítélet nyomában
Bp. 1976. Magvető

Vágó Imre – Rózsás Márton: Egy elfelejtett professzor.
Adatok Horváth Béla szemészprofesszor életművéhez.
Gyökerek, Dráva Múzeum tanulmánykötete, Barcs, 2006

ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár katalógusai

* * *

Dolgozatomat egy irodalmi honlapon Tanulmány címszó alatt szerkesztette Pápay Aranka
2008. november 17., hétfő 21:01-kor.

Megtekintve 211 alkalommal.

JELENTŐSEBB SZEMÉLYEK KISLEXIKONA

1. sz. FÜGGELÉK

BÉRCZI ISTVÁN

(Barcs, 1919 – Barcs, 198?) tanár, nyugalmazott igazgató

A tanítóképző elvégzése után Niklán a községi tanácsnál kezdett dolgozni, majd a Szigetvári Hírlap újságírója lett. Ezután megélhetési gondok miatt raktári tisztviselőséget vállalt, ahonnan 1942-ben katonai szolgálatra hívták be. A frontról 1943-ban került haza. 1945-ben már a barcsi községházán dolgozott, majd a tanácsok megalakulása után a Járási Tanács népművelési felügyelője lett. 1949-től irányította a volt Iparos Székház átalakítási munkáit. Munkaköréből adódóan Vértesszentgyörgy kultúrház igazgatóval együtt a város kulturális és közművelődési életének egyik újjászervezője volt. 1955-ben egyik megalapítója volt a TIT helyi szervezetének, melynek titkári funkcióját 32 évig töltötte be. 1956-tól a Barcsi Állami Általános Iskolában tanított, majd 1963-ban az induló Gimnázium igazgatóhelyettese, majd igazgatója. Az időközben erdészeti és vízügyi szakokkal is kibővült középiskola vezetését 1971-1979 között látta el. Tekintélyt parancsoló alakja, szakmai felkészültsége, egyénisége, jellegzetes orgánuma évtizedekre a város egyik legismertebb, köztiszteltetben álló polgárává tette.

Köszönet a barcsi Dráva Múzeum által rendelkezésre bocsátott életrajzért.

KISS ALBERTNÉ Németh Terézia

1920 Vecsés – 2000 Barcs

Tanítóképzőt végzett Pápán, majd Szegeden Tanárképző Főiskola matematika-ének szakát (1941), vagy 1942-ben.

Rövidesen Barcsra került, ahol tanári pályáját megkezdte.

A háború után az általános iskolában éneket és matematikát tanított, a barcsi Erkel Ferenc Zeneiskola egyik alapítója és végig szolfézs tanár. Utóbbit olyan magas színvonalon végezte, hogy bármely város zeneoktatói munkaközösségében megállta volna a helyét.

Köszönet nagyobbik lánya információjáért.

LIGETI MAGDA (1909-1977)

Ideggyógyász, pszichoanalitikus, Peti Sándor ismert színművész felesége. 1934-ben orvosi diplomát szerzett Szegeden, 1935-43-ig a Budapesti Izr. Hitközség Szabolcs u.-i Kórházának idegosztályán dolgozott, majd különböző rendelőintézetek idegosztályain, pszichoterápiás rendelésén szakorvos, illetve főorvos volt. A két világháború közötti irodalmi és művészvilággal élénk kapcsolatban állt, barátság fűzte Radnóti Miklóshoz. Mezei Mária tisztelettel emlékezik meg róla „Vallomástöredékek”-ben. Főleg pszichoanalízissel (ami a háború után már tiltva volt, így e téren nem tudta „kifutni” magát), gyerekek nemi felvilágosításával foglalkozott. Utóbbi tevékenysége 1947-ben politikai botrányba fulladt. „A gyermekeknek felnőttekről” c. könyv (Bp. 1946. Népszava), amely mai szemmel olvasva nem is olyan rossz alkotás, két mellékszöveg miatt került botrányos helyzetbe: Az író talán eltúlzott alsó korhatárral 8-14 éves korú gyermekeknek szánta a könyvet, gyerekek által érthető stílusban. Édesanyám szerint a vidékről nagy számban a nagyvárosokba kerülő gyerekeket akarta a rájuk zúduló hatások kivédésére felvértezni, de a jó szándékú munka alaposan belekerült a

napi politikába. A Tájékoztatási Minisztérium égisze alatt jelent meg és iskolákban terjesztették. Slachta Margit (1945 után egyetlen eredményes) felszólalásában követelte a könyv forgalomból való kivonását. A képviselő – az író és terjesztők részére címezve – rendkívül erős bibliai idézetet is belevett felszólalásába:¹

„Visszaélni a bizalommal olyan vétek a gyermek ellen, hogy Krisztus Urunk erre vonatkozó-

Slachta Margit

lag ezt mondta: Aki megbotránkoztat egyet a gyermekek közül, annak jobb lett volna nem is születnie” (Nemzetgyűlés 147. ülése 1947. július 24-én). Ezt a felszólalást a jelen nem lévő freudista pszichológusnő 22 év múlva a Magyar Nemzet 1968. XII. 31-i számában „Az ilyen könyv íróját fel kellene akasztani” szöveggel idézte. Az újságíró ezt a szöveget választotta cikke címéül, anélkül, hogy a parlamenti naplóban az elhangzottaknak utána nézett volna. Ki tudja, a már folyó magyar-vatikáni tárgyalások ellenére ez egy jó alkalom volt az egyház, illetve a koalíciós időszak egy nem kommunista, ráadásul emigrált képviselője elleni szurkálásra. Sajnálatos, hogy mások által kiváló pszichológusnőnek tartott orvos nem kapott lehetőségnek megfelelő munkakört, a napi politika kihasználta emberi gyengeségeit.

Felhasznált forrásmunkák:

Kik voltak ők?

Nemzetközi Zsidó Életrajzi Lexikon

Bp. 2004. Horák Magda – Simonyi Pálné

Mezei Mária: Vallomástöredékek

Bp. 1981. Magyarországi Református Zsinati Iroda

Mona Ilona: Slachta Margit

Bp. 1997. Corvinus

Nemzetgyűlési Napló 1947. VII. 24

Új Magyar Életrajzi Lexikon I-V.

Bp. 2004. Magyar Könyvklub

PAVLOVSZKY BÉLA

(1901 Ólubló – 1977 Budapest)

A Nagybereki Állami Gazdaság főagronómusa volt az 50-es években. Nevéhez fűződik mezővédő erdősávok telepítése, hogy a lápos talaj miatt Nagybereken a mezőgazdasági termelés elindítható legyen. Bogárirító kasza találmánya is volt, amely a vegyszerek elterjedése miatt végül is nem került alkalmazásra.

¹ Slachta Margit a Szentírásból emlékezetből idézett, az eredeti bibliai idézet keményebb az elmondtnál: „De aki megbotránkoztat csak egyet is ezek közül a kicsinyek közül, akik bennem hisznek, jobban járna, ha malomkövet kötnének a nyakába és a tenger fenekére vetnék” (Mt 18.6).

Agrármérnöki diplomáját Mosonmagyaróváron szerezte, Bajcsón Serédi hercegprímás jószágigazgatója volt. Feleségével, 4 gyerekével a Benes dekrétum áldozataként Komáromba, majd Alsóbélatelepre került a kitelepítés során.

Testvére, Pavlovsky István MÁV építészmérnök volt, a Déli pu. korábbi állomásépülete és a keszthelyi állomás a legjelentősebb alkotása.

Köszönet egyik fia tájékoztatásáért.

SKULTÉTY ANTALNÉ Breuer Erzsébet

(1909-2004 Budapest)

Kiváló hegedűtanárnő, tanítványai sok híres hazai és külföldi művész a zenei életben (Auer quartett első hegedűse, Liszt Ferenc Kamara-zenekar két tagja, számos művész Ausztriában, Németországban és Franciaországban). Zsidó származású hívő keresztény volt. Életeszménye Assisi Szent Ferenc volt „Fioretti” nyomán.

Köszönet egy tanítványa információjáért.

ROBOZ PÁL

(1900 Budapest – 19? Ausztrália)

Nemzetközi hírű gyermekorvos.

A Pázmány Péter Tudományegyetemhez tartozó budapesti Orvostudományi Karon 1924-ben diplomázott.

A 30-as években a Gyermeklélektani Intézetben tevékenykedett.

A 40-es évek elején a Szabolcs u.-i Kórházban is dolgozott, édesanyám itt ismerhette meg.

A háború után a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola gyógypedagógiai kórtani laborját vezette. Egyidejűleg a Heim Pál gyermekkórházban osztályvezető főorvos is volt.

1956-ban Ausztráliába emigrált, távozása után lakásán fogták el Gimes Miklóst, a Nagy Imre per egyik mártírját.

Felhasznált forrásmunka:

A Pázmány Péter Tudományegyetem Orvostudományi Karán végzett orvostanhallgatók jegyzéke 1921-1951.

Semmelweis Egyetem promóciós könyvei III.
Budapest, 2006.

Köszönet a magyarországi zsidó orvosok lexikonja készítőjének információjáért.

ESZTERGOMI EMILNÉ dr MIKÓ ESZTER

(1909 Balassagyarmat – 1957 Budapest)

Gyógypedagógus, gyermekpszichológus; édesapja Mikó Pál Balassagyarmaton a gimnáziumban magyar-latin tanár, korábban a kiváló nyelvtörténész, Szarvas Gábor (1832-1895) tanársegédje Budapesten.

Középiskolát Balassagyarmaton végezte el, az I. világháború után egy évet Vilma királynő gyermekmentő akciója keretében Hollandiában töltött.

Felsőfokú tanulmányait a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészkarán végezte 1932-ben diplomázott magyar és (valószínűleg) német szakon. Néhány évet Szondi Lipót világhírű pszichiáternél (Szondi-teszt feltalálója) ingyen dolgozott, majd a Gyereklélektani Intézetbe került.

Mikó Eszter

1937-ben pszichológiából, mint főtárgyból, valamint pedagógiából és filozófiából, mint melléktárgyból doktorált. Doktórátusához „Szorongás és félelem az iskolában” címmel készítette Szakdolgozatát, amely később önálló publikációként is megjelent.

A Gyereklélektani Intézetben jórészt az értelmi fogyatékosokkal foglalkozott, különösen kedvelt munkaterülete az iskolakezddéskor jelentkező szorongás és félelem, emiatt e témakörben jelent meg a 40-es évek elején egyetlen önálló publikációja.

A II. világháború után néhány hónapig az UNRRA ENSZ segélyszervezetnél tevékenykedett elhagyott és nyomornegyedekben sýnylódó gyerekek felkarolása céljából. (Ez a probléma a mai napig játszott, sőt musicallé átdolgozott „Valahol Európában” c. kitűnő filmben is feldolgozásra került).

1946-tól haláláig a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola kórtani laborjának munkatársa, amely 1956-ig Roboz Pál gyermekorvos irányítása alatt állt. Előbb az Alkotás u.-ban, majd a főiskola költözése miatt a Csalogány u. 43. sz. alatt dolgozott.

Baráti viszonyban volt Illyés Gyulával és feleségével, aki (ugyancsak gyógypedagógus), utóbbival együtt dolgozott.

Roboz Pál irányításával többször jelent meg szakpublikációja, elsősorban Mérei Ferencné Molnár Verával közösen.

Mikó Zoltán

Testvére Mikó Zoltán (1910-1945), az antifasiszta katonai ellenállás fontos személyisége, Wallenberg közvetlen segítője, aki a svéd embermentővel együtt az NKVD áldozata lett.

Felhasznált forrásmunkák:

ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár katalógusai

Bondor Vilmos: A Mikó-rejtély

Mikó Zoltán és Raoul Wallenberg kapcsolata a magyar ellenállásban, Bp. 1995. Püski

Sári Katalin: Mikó Zoltán emlékezete (1910-1945)

A nemzeti ellenállás mártírja.

Bp. 1996. Püski

Köszönet három oldalági rokon értékes információjáért.

WEISS EDITH (baroness)

(189? Bp-1967. USA)

Legjelentősebb történelmi személy, aki közvetlen hozzátartozóim valamelyikével kapcsolatba került.

Weiss Manfréd (Magyarország legismertebb iparmágnása) és Wahl Alice (1910-ben a Weiss Alice Gyermekágyas Otthont hívta életre) hatodik gyermeke.

Műtőasszisztensi végzettséget szerzett, élete végéig hajadon maradt.

A Weiss Manfréd Művekben folyt jelentős karitatív tevékenység irányítója.

Hitközségi tisztségei: OMZSA (Országos Magyar Zsidó Segítő Akció) elnöki tanácsának tagja, az Országos Izraelita Patronázs Egyesület munkatársa és a MIPI (Magyar Izraeliták Pártfogó Irodája) pártoló tagja. 1941-ben fontos tevékenysége volt – Slachta Margittal együttműködve – a mintegy 20.000 embert érintő Kamenyec-Podolszkij-i deportálás megakadályozását megkísérelni, valamint segíteni a megszököttek, illetve az összegyűjtött, de Keresztes Fischer belügyminiszter általi leállítás miatt megmenekültek újbóli beilleszkedésében. Magánvagyonából e célra 1 millió Pengőt adományozott. Ez a deportálás elsősorban a magyar állampolgársággal nem rendelkező zsidókat sújtotta, de magyar állampolgárok is belekerültek a transzportokba.

A német megszállás után a családot (a gyár elkobzása fejében, egy túszt Budapesten tartva) a hitleristák Portugáliába szállították, 1949-ben rövid svájci tartózkodás után került a család az Egyesült Államokba. Weiss Edith időközben anyagilag támogatta Slachta Margit 1949-es emigrációját, az embercsempészt is valószínűleg ő finanszírozta, viszont 3 szociális testvért megkísérelt kijuttatni, sajnos csak egyet sikerrel, ez a Szociális Testvérek Társaságánál dokumentált.

Az Amerika Hangja Rádió munkatársa, (vagy ismeretsége volt, ez nem dokumentálható) 1951-ben az ő közreműködésével olvasta be a rádió a recski „magyar gulag” egyetlen eredménnyel járt szökevényének, Michnay Gyulának információja alapján a foglyok névsorát.

Az 1956-os menekültek túlnyomó többségben a következő év folyamán fokozatosan elhagyva Ausztriát, egy részük a tengeren túlra került. Az USA-ba került menekültekkel való törődésben és gondozásukban különösen kiemelkedő szerepet játszott.

Tevékenységet 1967-ben bekövetkezett halálakor gyászbeszédében Varga Béla ismert képviselő méltatta.

Felhasznált forrásmunkák:

Balla Dezső: A Weiss család szerepe Csepel történetében.

Budapesti Helytörténeti Emlékkönyv, Bp. Honismereti Társaság, 2006

Balogh Andrea Johanna: Az OGYK története

Bp. Orsz. Gyógyintézeti Központ, 2004.

Borbándi Gyula: A magyar emigráció életrajza 1945-1985

Bp. 1989. Európa

Erdélyi Lajos: Erdélyi Lajos interjúja Mauthner Gabriellával

Múlt és Jövő folyóirat 2000/3-4

Majsai Tamás: A körösmezei zsidódeportálás 1941-ben

Bp. 1986. A Ráday Gyűjtemény évkönyve 1984-85

Sztáray Zoltán: A recski kényszermunkatábor

Új Látóhatár, 1981, München

Tanulmány címszó alatt szerkesztette Pápay Aranka 2008. november 17., hétfő 21:07-kor.

Honlapon megtekintve 203 alkalommal.

Stilisztikailag, nyelvtanilag lektorálta: Verovszki Krisztina

ETELKA

V. Imre nem tudja sehol közreadni szép visszaemlékezését, ezért fordult hozzám ezzel a kéréssel (P.A. szerkesztő)

„Sajnálatos, hogy a téma iránt az esélyegyenlőség éve ellenére az általam megkeresett fogyatékos érdekvédelmi szervek nem mutattak érdeklődést, nyomtatott formában így nem tudtam figyelemfelhívó (megemlékező) tanulmányomat megjelentetni. Hasonló érdektelenséget tapasztaltam baloldali irodalmi folyóiratokban is, emiatt a fővárosban összesen 10 sajtóterméktől kaptam elutasító állásfoglalást.

Szeretném, ha segítségével minél több érintett tudomást szerezne egykori jótevőjükről.

Remélem, ezzel az internetes közléssel a megemlékezés eljut a téma iránt érdeklődőkhöz.

Az alábbi életrajzban szereplő személyhez különösen erős érzelmi kapcsolat fűz, amelyet az alapmunkában már megindokoltam.

Ezt a tanulmányt 2006-ban és 2007-ben megkíséreltem a fővárosban megjelentetni önkormányzati lapban, több nivós baloldali irodalmi újságban, esélyegyenlőségi szaklapban, sőt egy zsidó folyóiratban is, de mindenütt elutasításban volt részem (nem tartozik a profiljukba, nem lenne olvasóközönség, vagy túl amatőr a munkám.) Remélem, ezúttal a több mint két éves kutatásom, amely egy amatőr kutatótól az elérhető maximumot hozta, az alábbi életrajz sok személyhez eljut. Áttételesen van a szóban forgó Kádár Róbertné dr-nak Somogy megyei vonatkozása is:

Berzencén, Kálmáncsán, Lad-Gyöngyöspusztán, Segesden, Somogyváron a 60-as években létezett szociális otthon, amely egyértelműen Kádár Róbertné dr személyéhez kötődik.”

A Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola még élő egykori igazgatónöje (tanulmányban nevére visszatérek) visszaemlékezése szerint az 1960-as évek elején minden megyében létrehozták többek között az értelmi fogyatékosok foglalkoztatási hálózatát, ez is erősíti Somogy megyével való kapcsolatát. Nagy valószínűséggel járt is Somogy megyében, erre azonban dokumentumot nem sikerült találnom.

2. sz. FÜGGELÉK

A HÁTRÁNYOS HELYZETŰEK NAGY PÁRTFOGÓJA

KÁDÁR RÓBERTNÉ dr. Sándor Etelka
szociálpolitikai köztisztviselő életútja és tevékenysége

Napjainkban a szociológiai problémák fontos szerepet játszanak, az ENSZ-től kezdve sok nemzetközi szervezet foglalkozik a hátrányos helyzetű embermilliók problémájával. Ennek fontos része a különféle fogyatékosok problémája, beleértve foglalkoztatásukat. Az EU-ban is külön foglalkoznak a témával, célszerű lenne átfogóan ismerni a magyarországi fogyatékosokkal történő gondoskodás több évszázadot átölelő kísérleteit és eredményeit. Nem célom, hogy ezen figyelemfelhívó munkámban egy szociológiatörténeti tanulmányt írjak, kizárólag megemlékezni szeretnék egy rendkívül humánus, segítőkész személyről, aki éppen – munkakörénél fogva – főképp ezzel a területtel foglalkozott, ezen kívül két éve ünnepelte volna 100. születésnapját. Az elmúlt év az esélyegyenlőség éve apropóján tette aktuálissá személyéről történő megemlékezést.

Csak ezres nagyságrendben lehet mérni azon fogyatékosok számát, akik nekik köszönhetik foglalkoztatásukat, elhelyezésüket, sőt hogy szakmát tanulhattak ki. Ma már legfeljebb egy-két tucat ember emlékszik személyére, vagy egyáltalán hallott róla.

Jómagam (mint amatőr kutató) személyesen is hálával tartozom Kádár Róbertné dr.-nak, mivel 1962. évben olyan kerületből, ahol etnikai és vidéki származásom miatt a VIII. osztályban diákok és tanárok részéről is rendszeres testi bántalmazás ért, elhelyezett a lényegesen kellemesebb körülményeket nyújtó, akkor az V. ker. Markó u.-ban lévő Kossuth Zsuzsa Gimnáziumba.

Ki is volt Kádár Róbertné dr?

Munkámat megnehezíti, hogy testvérei meghaltak, egyenes ági leszármazottja nem volt. A nem dokumentált, illetve részben dokumentált információkat, túlnyomórészt egy oldalági rokonától kaptam (sőt egy jó minőségű fotót is).

1906. júl. 6.-án Szentábrahámiban (Pozsony megye) született. Édesapja gazdálkodó; három lánytestvére volt. 1920 után – a Trianon utáni bizonytalanságtól való félelem miatt – a család az anyaországba, Budapestre települt át jóllehet mindannyian beszéltek szlovákul. Érdekes, hogy az első világháborút követően az akkor még demokratikus Masaryk–Benes féle Csehszlovákia helyett a család a Horthy-Magyarországot választotta. (A hírhedt Benes-dekrétum csak több mint 20 év múlva keletkezett).

Kádár Róbertné dr. 1960 körül

Visszaemlékezés szerint az „Újság” nevű liberális napilapnál gépíróként kezdte, majd a 30-as években a lap „Gyermekeknek” rovatának volt vezetője, álnéven, (nevét azért néhány esetben felismertem) – saját maga is írt meséket.

Sajnos az Országos Széchényi Könyvtárban átnézett mikrofilmek impresszumait a főszerkesztő és a rovatvezetők nevével nem sikerült megtalálni.

Más forrásból viszont a napilapról érdekes sajtótörténeti adatokat találtam. 1908-tól (még „Az Újság” néven futott) a szóban forgó sajtótermék, eleinte Tisza Istvánt támogatta (Ágai Béla volt a főmunkatársa). Később legitimista színezet jellemezte a lapot, a 20-as évek elején Kóbor Tamás irányította. Ezen korszak csúcspontja az 1925. május 31.-i szám, amikor a lap közli Beniczky Ödön (volt belügyminiszter) vallomását a Somogyi-Bacsó gyilkosságról, amely lényege a vád, hogy Horthy, mint felbujtó bűnrészes a két szociáldemokrata újságíró 1920-as meggyilkolásában. Emiatt a sajtótermék ellen kormányköröktől eljárás indult, amely kompromisszummal fejeződött be. A napilap nevéből a névelőt elhagyták, így „Újság” néven továbbra is megjelent, a szerkesztésében Ágai Béla és Keszler József játszottak főszerepet.

A 30-as években erős antifasiszta tendencia jellemezte a napilapot, különösen Zsolt Béla (aki polgári radikális irányultságú volt) előtérbe kerülésével. Rajta kívül legtöbb cikk az alábbi íróktól származik: Nagy Endre, Pünkösti Andor. A sajtótermékben legitimista oldalról is jelentek meg cikkek (akik ebben az időben antifasiszta nézeteket vallottak, később a Magyar Fronthoz is csatlakoztak). Ezen napilap lehetővé tette számos baloldali írónak, költőnek versei, cikkei publikálását: többek között József Attila, Várnai Zseni versek. A lap élesen fellépett az un. „faji forradalom” ellen, mindvégig következetesen szembeszállt az akkori kormányok szociális demagógiájával, amellyel a zsidótörvényeket igyekeztek magyarázni.

A fennmaradt mikrofilmek tanúsága szerint a lap egyre jobban cenzúrázva 1944 elejéig (az ország hitleri megszállásáig) még megjelent, de a háborús években a zsidó újságírók nevei már nem fedezhetők fel.

Házasságkötése után a Vasas SC-ban aktív sportoló volt, mind a négy testvér tornára járt, ami akkor a militarista jellegű leventeképzéssel szemben tömegsportra adott lehetőséget... Nyáron az idősebb korosztály által jól ismert „Gödi fészek” rendszeres látogatója. Később a Vasas SC női tornász szakosztályának volt vezetőségi tagja.

A Halasi féle gyűjtemény szerint illegális munkásmozgalmi tevékenységet fejtett ki, részt vett a Vörös Segély mozgalomban, majd az SZDP tagja lett. Részt vett a Népszava terjesztésében és házi agitáción. Oldalági rokona szerint a Horthy rendőrséggel nem volt konfliktusa, jóllehet, főleg 1942 után a szakosztály számos tagja lebukott.

A vészkorszak² Budapesten éri, az elhurcolásnál mind a négy testvérnek sikerült megszöknie, ő maga, édesanyja és a nekem információkat adó oldalági rokona a Wesselényi utcai Gettó-kórházban találtak menedéket, míg a többi testvér a főváros különböző helyein bujkált.

A háború után a IX. ker. előjáróságon dolgozott, majd kb. két évig ugyanott előjáró (polgármesternek felel meg.). 1946-ban 40 éves korában beiratkozott a Pázmány Péter Tudományegyetem Jogi Karára. A diploma megszerzésének időpontjára oldalági rokona nem emlékszik, az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltárban sem sikerült erre vonatkozó anyagot találni, viszont a Politikatörténeti Intézet Levéltárában a PII 962f 2 állag Kádár Róbertné dr jelzetben egy 1960-as átirat szerint (későbbi hivatali utóda készítette) 1957-ben, mint levelező hallgató végezte el a jogi egyetemet.

1950. óta tagja a Fővárosi Tanácsnak, ezen belül a szociálpolitikai állandó bizottságnak a tagja.

A Hazafias Népfront IX. kerületi szervezetében több mint 20 évig végzett társadalmi munkát, részben vezető tisztségben. E munkája keretében már rengeteg alkalma nyílt rászorulókon segíteni, kiemelendő a 60-as években egy pinceszínház létesítése, ezzel sok pályakezdő színésznek segített munkába állni, vagy gyakorlatot szerezni. Pontos helyére oldalági rokona

² Oldalági rokona szerint családja zsidó vallását nem gyakorolta, a nevük magyarosítását teljes asszimilációként értelmezték. (Eredeti családnevük: Spitz)

nem emlékszik, a Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény munkatársa a ma is működő Török Pál utcai pincészinházról tud a 60-as években, ebben az esetben, ebben a kerületben ez az első ilyen jellegű intézmény. Arra nézve, hogy a színházat ki alapította, dokumentumot nem sikerült találni. Más visszaemlékezés szerint a 2008 őszén lebontott Kultiplx épületében volt a színház, igaz, nem a pincében, hanem a földszinten egy kamarateremben (ez az épület a Kinizsi moziról volt sokáig ismert.).

A legfontosabb tevékenysége nyugdíjazásig az Egészségügyi Minisztérium Szociálpolitikai Főosztályának vezetése. Bár a munkaköri leírás nem maradt fent, az éves jelentések még szakemberi kutatásra várnak; visszaemlékezések szerint ebben a magas pozícióban kiemelkedő feladata volt fogyatékos gyerekek és felnőttek munkába állítása és átképzése. Az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar egy nyugdíjas tanárnője (Gordosné Szabó Anna) is visszaemlékezik felnőtt fogyatékosok munkába állítása ügyében kifejtett közös munkájukra, amelyben rajta kívül Göllész Viktor és Illyés Gyuláné (Flóra néni) vett részt (Mindhárman később hosszabb-rövidebb ideig az akkor Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola igazgatói voltak). Mindannyian Kádár Róbertnél rendkívül korrekt partnernek értékelték.

Kiemelte, hogy az értelmi fogyatékosok munkába állítása Kádár Róbertnél úttörő munka volt, míg a vakok és siketek foglalkoztatásának voltak előzményei. A mozgássérültek munkába állításáról az alább említésre kerülő Rhédey tanulmány dokumentációt nyújt, amely szerint ugyan kis számban, de a hadirokkantakon kívül a „nyomorékok” részére is épült korábban otthon, minimális mennyiségben foglalkoztatási lehetőség is volt.

Egy MSZMP propaganda kiadvány szerint a fogyatékosok foglalkoztatásának ügye 1956-tól vett nagyobb lendületet. Rhédey Ferenc tanulmánya szerint 1957-ben a minden bizonnyal újra Kádár Róbertné vezette Eü.-i Min. IX. sz. Szociálpolitikai Főosztály irányítása alatt 115 férőhellyel üzemelt a férfi mozgássérültek otthona, hamarosan a női részleget is létrehozták Újpesten, majd a Marczibányi téren. A tanulmányban közöltekkel megegyezik egy anyagilag rászoruló érintett személy (Pápay Aranka) visszaemlékezése. Így annak ténye, hogy a mozgássérültek elhelyezkedési lehetőségét Kádár Róbertné jelentősen felfuttatta, dokumentálható.

A Magyar Országos Levéltár Egészségügyi Minisztérium Személyzeti osztálya XIX-C-2-af jelzetű forrása szerint (néhány adat nehezen értelmezhető) 1954. okt. 12.-én nevezték ki (tehát az első Nagy Imre kormány alatt, az egészségügyi miniszteri szaktárcát Zsoldos Sándor töltötte be). 1954. október 21.-én megbízták a IX. Szociálpolitikai Főosztály vezetésével. 1954. december 9.-én főosztályvezetővé nevezték ki, 1954. december 11.-én, pedig áthelyezték a IX. osztályhoz. 1955. február 1.-jén átsorolták, de az átsorolás helyét nem adták meg. 1956. november 1-jén Babics Antal, a második Nagy Imre kormány 11 napos egészségügyi minisztere felmentette a IX. Szociálpolitikai Főosztály vezetéséről. Az 1956-os Intézet Oral History Archívuma Babics Antal interjú (készítette: Sebes Anna 1987-88: 128. sz.) 207. oldalán található elmondása szerint a világhírű professzor elé forradalmárok egy névsort raktak, amely aláírását kérték, amelyet nem tagadott meg. Ebből egyáltalán nem derül ki, miről volt szó, a szövegkörnyezetet figyelembe véve feltehetően ebben a listában szerepelhetett Kádár Róbertné neve. Tehát a világhírű urológus nem személyes indítatásból váltott le egy humanitárius területen dolgozó köztisztviselőt, akit valószínűleg nem is ismert.

Nyugdíjazásáig (utolsó munkaviszonyának megszűnéséig) levéltári dokumentum nem maradt fenn, (legalábbis ez egy profi kutatómunkáját igényli, főképp a már említett éves jelentések, egyéb átiratok egyenkénti átvizsgálását), pedig ez a 10-11 év szakmai tevékenységének fénykora, ezt már saját közvetett visszaemlékezésemmel is tanúsíthatom. Személyéről ezután az első említés a SZER (Szabad Európa Rádió) Archívum gyűjtése alapján megtalált 1959. május 12.-i Népszabadság, amely említi, hogy Kádár Róbertné Egészségügyi Minisztérium főosztályvezetői minőségében vett részt a Magyar Vöröskereszt országos kongresszusán.

Tisztségét feltehetően 1957 február végén már visszakapta, amikor Doleschall Frigyeszt bízták meg az egészségügyek vezetésével.

A már említett SZER Archívuma alapján összegyűjtött napilapok szerint többek között egyéb Vöröskereszt aktívaértekezleteken, szociális otthonok megnyitásán vett részt. Amikor, már nyugdíjazása után hivatalsegédként egy nemrég még általa vezetett főosztály által irányított intézetnél dolgoztam (Szociális Intézetek Központja – 1967-68), rálátásom volt, milyen kitűnően meg volt szervezve főképp felnőtt vakok, siketek, mozgássérültek, értelmi fogyatékosok elhelyezése, ahol lehetséges volt, foglalkoztatásuk. Bár a fent említett még szakember által elvégzendő kutatások hozhatnak még rész-információkat, a visszaemlékezések és közvetett dokumentumok alapján szinte biztosra vehető, hogy államigazgatási területen személyéhez fűződik ez az évszázadok óta megoldatlan szociális probléma állami szintű kezelése, de legalábbis rendkívül fontos láncszem volt személye ebben a szociális tevékenységben. A szakmai részt az Egészségügyi Minisztériummal szorosan együttműködve az Oktatási Minisztérium irányítása alá tartozó gyógypedagógiai intézmények biztosították.

Sok egyéni kérelmezőnek segített, erre egy internetes honlapon dokumentáció is olvasható volt. (Pápay Aranka visszaemlékezése)

Egy publikációja jelent meg: „A társadalmi szervek feladatai az állami szervek szociális gondozási munkájának segítségével”, amely gyakorlati útmutatásokat is tartalmaz. (Különlenyomat az Állam és Igazgatás 10. évfolyam 1960. 6. szám, 462-467. – tehát szaklapban jelent meg). Az írásból sejthető, hogy a helyi szervekkel lehettek konfliktusai.

Munkaviszonyát 1967. augusztus 15.-i hatállyal szüntették meg (említett Országos Levéltári Irat).

Visszaemlékezések szerint társadalmi téren (pl. IX. ker. Hazafias Népfront) még évekig aktív volt. A már említett SZER Archívumban neve utoljára 1973-ban szerepel.

Hosszú szenvedés után 1975. december 30.-án Budapesten hunyt el.

Nyughelye a Farkasréti Temetőben található. A fotó a centenáriumi évben készült.

Tagadhatatlan, hogy személye az „ancien régime” (amely közismerten egy történelmi zsákutca volt) vezető állásban lévő, az eszmében a Rákosi rendszer borzalmait ellenére is meggyőződéssel hívó képviselője volt, de tevékenységét nem szabad emiatt a feledés homályában hagyni.

Rendkívül szerény, puritán természetű volt, erre rajtam és édesanyámon kívül a felsorolt személyek is emlékeznek. A történelem tragédiája, hogy a Krisztusban hívő, minden energiájukat az elesett

emberekre fordító áldozatkész emberek (pl. XXIII. János pápa, Slachta Margit, Teréz anya, Albert Schweitzer, stb.) és a Kádár Róbertnéhoz hasonló tulajdonságú baloldali meggyőződésű emberek a világnézeti ellentétek miatt nem tudtak együttműködni az ugyanazon nemes cél érdekében, amelyre egész életüket tették fel.³

³ Oldalági rokona szerint Kádár Róbertné személyében megfelelő történelmi szituációban kész lett volna pl. Slachta Margittal együttműködni egymás világnézetének kölcsönös tiszteletben tartása mellett, ő maga baloldali szociáldemokrata elveket követett volna.

Férje 1943-ban, a Don kanyarban tűnt el, feltételezhetően tényleges katonaként, a Hadtörténeti Levéltár személyes ismerősöm kérésére utánanézett, azonban az iratok megsemmisültek. Oldalági rokona szerint évtizedekig reménykedett férje hazatérésében. Említett rokona visszaemlékezése meglepő, mivel közismerten a szakszervezeti aktivistákat büntetőszázadi munkaszolgálatra hívták be.

Sógora (varrónő testvérének férje) Halmi László (1920-1975) ismert basszbariton operaénekes, a Budapesti Operaházban és a Szegedi Nemzeti Színházban lépett fel, legnagyobb szerepe Mefisto volt, Gounod Faust című operájából.

Ez az életrajz egy hosszabb tanulmányom (saját visszaemlékezéseim családomról, szüleimről, velem kapcsolatba került érdekesebb személyek) része. Anyagi lehetőségtől (szponzoroktól) függően a teljes tanulmánynak gyerekkorom színhelyén, a helyi múzeum éves kiadványában kellett volna teljes terjedelmében megjelenni, sajnos a 2008-as szám kimaradt, rövidített változat előreláthatólag a „Barcs Antológia 2009”-ben, a várossá nyilvánítás 30. évfordulójára fog megjelenni.

Sajnálatos, hogy a téma iránt az esélyegyenlőség éve ellenére az általam megkeresett fogyasztóvédelmi szervek nem mutatnak érdeklődést, nyomtatott formában így nem tudtam figyelemfelhívó (megemlékező) tanulmányomat megjelentetni. Hasonló érdektelenséget tapasztaltam baloldali irodalmi folyóiratokban is, emiatt a fővárosban összesen tíz sajtóteremtől kaptam elutasító állásfoglalást.

Remélem, ezzel az internetes közléssel a megemlékezés eljut a téma iránt érdeklődőkhöz.

„Gaudeamus igitur”

Felhasznált forrásmunkák:

1./ Adatok és tények

A fővárosi egészségügyi és szociális ellátottságának 20 éves fejlődéséről
MSZMP Bp-i Bizottságának Propaganda és Művelődési Osztálya, 1965.

2./ Bölöny József: Magyarország kormányai 1848–1992

Bp. Akadémiai Kiadó, 2004. V. kiadás

3./ Forog a tánc, forog...

A Vasas Művészegyüttes Tánckarának története 1927–1997.

Szerkesztette: Szilágyi Gábor

Bp. 1998.

4./ Gergely Ferenc: A magyar gyermekvédelem története (1867–1991)

Bp. Püski, 1997.

5./ Halasi László: Budapesti közeleti névmutató 1945-50.

Budapesti Nemzeti Bizottságok és Népfrent Bizottságok tagjai

Bp. 1980. Bp. Föv. Levéltár

6./ Hünermann Wilhelm: A világ plébánosa. XXIII. János pápa élete

Budapest, Ecclesia, 1987

7./ Magyar Országos Levéltár Egészségügyi Minisztérium Személyzeti osztálya iratanyaga (XIX-C-2-af)

8./ A magyar sajtó története
Szerk. Márkus László
Bp. 1977. Tankönyvkiadó

9./ Mona Ilona: Slachta Margit
Budapest, Corvinus, 1997.

10./ Babics Antal interjú. Készítette Sebes Anna 1987-88-ban. 1956-os Intézet Oral History archívuma 128. sz. 207. oldal

11./ Pápay Aranka: Összefércelt sorsok
<http://www.kozkincs.hu/node/1781149>

12./ Rhédey Ferenc: A fogyatékosok intézetének fejlesztése és a társadalmi igény összhangja
Szociális Intézetek Központja kiadványai.
A Szociális Intézetek Központja 1969. március 18.-án és 19-én rendezett tudományos ülés-
szakán elhangzott előadások gyűjteménye
Szerk.: Bajácsi Péter
Bp. 1970.

13./ SZER Archívum (Records of Radio Free Europe Radio Liberty Research Institute)
(RFE/RLR) Hungarian Unit Series 6 Biographical Card Files
Archival Card books

14./ Várnai Péter: Operalexikon
Bp., 1975. Zeneműkiadó

15./ Politikatörténeti Intézet Levéltára PIL 962f 2 állag Kádár Róbertné dr

Az életrajzot az Artijus Magyar Szerzői Jogvédő Iroda 080317001T számon nyilvántartásba vette.

Irodalmi honlapon megjelent „Etelka és a társadalom feledékenysége” címmel, megtekintették 507 alkalommal, beérkezett hozzá 21 hozzászólás.

Legértékesebb az alábbi:

Józsa Mara, 2008. április 20., vasárnap, 20:50

József Attila jutott az eszembe:

*„ajándék, mellyel meglepem
e kávéházi szegleten
magam
magam.”*

Már a megjelenés napján olvastam a tanulmányt, de valami megakadályozott, hogy megjegyzést fűzzek hozzá.

Megragadott, hogy a szerző milyen mély tisztelettel tette közzé mindazt, amit sikerült összegyűjtenie. És megértem az indítékot is. Bizony, abban az időben sem lehetett könnyű létrehozni mindazt, amit dr. Sándor Etelka elért.

Azon nagyon csodálkozom, hogy akiknek örömmel kellett volna, ily könnyen fogadták a tanulmányt.

Szívből gratulálok a szerzőnek, és köszönöm, hogy általa megismerhettem egy kivételes személyiséget.

3. sz. FÜGGELÉK

Pichler családfa

